

Kralji ulice – predhodno poročilo o poteku akcijske raziskave

Kings of the street – a preliminary report of an action research project

Špela Razpotnik in Bojan Dekleva

Povzetek

Špela Razpotnik, dr. soc. ped. in Bojan Dekleva, dr. psih., oba Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana.

Brezdomstvo je v Sloveniji razmeroma nov pojav, ki je po mnenju številnih strokovnjakov v porastu. Različne službe in servisi za brezdomce se v Sloveniji razvijajo šele kako desetletje. Prispevek predstavlja analizo prvega leta akcijskega raziskovanja, katerega namen je bil razviti alternativni oz. za Slovenijo nov projekt dela z brezdomci in sicer cestni oz. brezdomski časopis. Temeljni namen raziskovanja je bil predvsem oceniti možnosti za aktivacijo in sodelovanje pri projektu s strani treh skupin: brezdomcev, strokovnih organizacij in javnosti. Zaključek članka je, da takšen projekt odpira mnoge nove možnosti, predvsem terenskega dela z brezdomci.

Ključne besede: brezdomstvo, socialna izključenost, terensko delo, cestni časopis

Abstract

Homelessness is in Slovenia relatively new phenomenon, the extent of which has been growing in the last decade. The article presents the analysis of the first year of an action research project the aim of which was to develop a new project of work with homeless people, a street paper. The basic goal of the project has been to evaluate the possibilities for activation and participation of three groups of public: the homeless people, professional workers and the general public. The conclusion of the article is that a project of this kind opens many new opportunities for professional work, especially for field and outreach work.

Key words: *homelessness, social exclusion, outreach work, street paper*

1 Uvod

Raziskovanje sveta brezdomcev in delo na tem področju je vselej povezano s »hojo po robu«, z negotovostjo in sprejetjem pristopa malih korakov in opustitvijo velikih pričakovanj. Kljub temu, da raziskovanje v kontekstu negotovosti ne more biti predvidljivo, pa tovrstno delo kljub temu ali ravno zaradi tega lahko nudi veliko zadovoljstva. Sorazmerno s časom, preživetim v njihovem življenjskem okolju, se raziskovalcem odpirajo nova in nova vrata v svet ljudi na ulici, kar pomeni vpoglede v dotlej neznana področja in tako kompleksnejše razumevanje brezdomske problematike. Tako kot katerakoli druga socialna problematika je slej ko prej tudi brezdomstvo potrebno ugledati in misliti kot kompleksen družbeni pojav, ki ima svoje izvore v načinu delovanja vseh družbenih institucij, od šolstva, zdravstva, socialne, kriminalne, kulturne in drugih politik, te pa naj bi bile odsev kulture, ki jo z vzdrževanjem medsebojnih odnosov člani družb skupaj gradimo. Kot posamezniki, posebej pa še kot strokovnjaki, tako ne moremo mimo dejstva, da so brezdomstvo in z njim povezani pojavi, tudi naša stvar.

2 Izhodišča

2.1 Brezdomstvo – opredelitev pojava

Kot ekstremni primer socialne izključenosti, pogosto pa rezultat kopičenja ter zaporednega in vzporednega delovanja socialne izključenosti na več nivojih, lahko razumemo pojav brezdomstva. Z omenjeno problematiko se na individualnem nivoju povezujejo vprašanja fizičnega in duševnega zdravja ter različnih oblik zasvojenosti, kar oboje lahko vodi k dolgotrajnemu oz. kroničnemu brezdomstvu.

Kot posebej ranljivo znotraj te populacije, pa tudi posebej odprto socialnopedagoškemu delovanju, razumemo skupino mladih brezdomcev, zanimanja, raziskovanja, obravnave in skrbi potrebni pa so prav vsi pripadniki te populacije brez izjeme. Čeprav se v vsakodnevnem govoru populacijo brezdomcev pogosto označuje kot odpisano, zavrženo ali brezupno, je zainteresiranemu strokovnjaku dejansko odprtih mnogo poti do njihovih potreb – od oskrbe povsem osnovnih potreb, ki jo nudijo zavetišča, ter socialnega in socialnopedagoškega dela v smeri vključevanja in vzpostavljanja ponovnih vezi teh posameznikov z družbo pa do sprememb na mezo in makro nivoju. Za razmislek o teh poteh je potrebna čim temeljitejša in kompleksnejša raziskanost tega področja.

Omenjena problematika zahteva obravnavo tudi širših socialnih sistemov in družbenih institucij, saj je v vsako družbeno okolje umeščena na svoj specifičen način, njena določena pojavna oblika pa služi ohranjanju obstoječih struktur. Ljudje, ki so na videz obrobni in izločeni, so po drugi strani torej še kako “znotraj” ravno zaradi doprinosov k statusu quo, h kateremu doprinaša nespremenjeno stanje ali celo zmanjševanje podpore in pomoči najrevnejšim delom prebivalstva. Ključni pri obravnavanju problematike brezdomstva sta poleg posameznikove vključenosti in vpetosti v sisteme tudi njegova izključenost in nepovezanost, čemur sledi obravnava ne le posameznika, pač pa tudi različnih institucij, ki so v svojem delovanju različno prilagojene različnim delom populacije.

Kot brezdomci so v prvi vrsti definirani ljudje v začasnih zatočiščih, ki so jih priskrbele javne in prostovoljne organizacije, tisti, ki bivajo v kratkoročno najetih sobah, ki ne nudijo nobene varnosti

zatočišča in tudi nobenega obeta za doseg varnega stanovanjskega razmerja. Ti tvorijo najbolj številno jedro brezdomcev tudi pri nas. To so ljudje, ki jim pomagata javni in volonterski sektor, tisti, ki so izčrpali vse osebne strategije, s katerimi so se kosali z brezdomstvom, zdaj pa so odvisni od družbene solidarnosti (Boškić in Zajc, 1997; Avramov, 1998). Med brezdomce pa lahko štejemo poleg tistih, ki živijo na prostem, tudi ljudi, ki plačujejo za negotovo prenočišče v najetih sobah, v podstandardnem stanovanju ali v kakem penzionu; skratka v oblikah nastanitve, ki jih zaradi njihove negotovosti in neustreznosti ne moremo šteti za dom (ibid).

Brezdomci so torej ljudje, ki nihajo med javnimi zavetišči in prostori, ki jih ponudi volonterski sektor, med penzioni in sobami, ki so na meji normalnega ("spodobnega") najetega prenočišča, med kočami, zabojniki in nelegalno zasedenimi bivališči ("squati"), občasno pa delijo stanovanje s prijatelji ali sorodniki. So kategorija, ki ne more priti do ustreznega osebnega stanovanja z lastnimi sredstvi, in ljudje, ki ne morejo zadržati osebnega prenočišča brez zagotovljene pomoči skupnosti (Boškić in Zajc, 1997; Kosec, 1995). Ena od bistvenih dimenzij definicije brezdomstva je tako odsotnost dostopa do ustreznega osebnega stanovanja.

Pri ljudeh, ki so izključeni iz možnosti za ustrezno stanovanje v smislu kvalitete in varnosti – nastanjeni v nekonvencionalnih prebivališčih ali prebivališčih "drugačnega tipa", v kočah, kletah, na stopniščih, v kontejnerjih, pod mostovi in v podhodih, šotorih ali bivalnih prikolicah – govorimo o skupini prikritih brezdomcev. To so ljudje, ki sicer imajo neko streho nad glavo, nimajo pa doma. O njihovi prikritosti govorimo iz več razlogov: zato, ker ti ljudje niso vselej opazni in v javnosti prisotni kot berači, niti jih ne moremo zajeti v statistike, saj ne prihajajo vsi v stik z zavetišči ali drugimi organizacijami, ki so lahko vir podatkov o številu brezdomcev. Pojav prikritega brezdomstva je še posebno prisoten v območjih, kjer so zavetišča za brezdomce redka (Boškić in Zajc, 1997).

Problematika brezdomstva je torej večplastna in kompleksne narave, zato tudi definicija brezdomstva ne more biti preprosta, pač pa jo je treba iskati in postavljati v večdimenzionalnem prostoru prekrivanja različnih dejavnikov.

Biti brezdomec ali brezdomka pogosto predstavlja ekstremno stopnjo posameznikove socialne izključenosti, po drugi strani pa

obstaja mnogo različnih oblik in stopenj brezdomstva.

V prvi vrsti je to urbana problematika, kar pa še ne pomeni, da ne prizadeva tudi prebivalcev ruralnih območij, ki se pogosto zatečejo v brezimnost velikih mest iz zaposlovalno neperspektivnih obrobni območij ali iz drugih razlogov.

V zadnjem desetletju in pol se je problematika brezdomstva v Ljubljani močno razrasla in zavzela številnejše pojavnne oblike.

Ena od pojavnih oblik, ki se tako pri nas kot drugod po svetu še posebej povečuje in postaja širše zanimiva, je brezdomstvo mladih. Tranzicija mladih v odraslost postaja v današnjem času vse bolj negotova, spremlja jo vse več različnih tveganj. Z zmanjševanjem podpore mladim iz državnih virov (Jones, 2003) in vse težje dostopnosti (socialnih) stanovanj zanje velika večina odgovornosti za socialno-ekonomsko podporo mladih ostaja na ramenih njihovih staršev. Slednje je razlog za povečevanje razlik in torej vse večje socialno razslojevanje družin, ki so zmožne in pripravljene preskrbeti svoje otroke na njihovi tranziciji v odraslost, od tistih, ki si tega ne morejo privoščiti, ker preprosto ne zmorejo ali pa iz različnih razlogov niso pripravljene investirati v svoje otroke.

Ker se problematika brezdomstva od družbe do družbe zelo razlikuje, lahko sklepamo, da so brezdomstvo in njegove pojavnne oblike tudi v veliki meri odvisni od družbene ureditve ter ravnotežja oz. neravnotežja med njihovimi posameznimi institucijami in različnimi deli prebivalstva.

Ne le v Sloveniji, tudi drugod po Evropi in po svetu se v času razcveta industrijske družbe, porasta tekmovalnosti ter konkurenčnosti podjetij in splošnega povečanja storilnostnega pritiska vse bolj zastavlja vprašanje družbenega podrazreda kot posledice socialnega razslojevanja. S podrazredom mislimo na del prebivalstva, ki je vse bolj trajno in nepovratno izključen iz različnih sfer – področja dela, stanovanja in drugih socialnih sistemov, ki sicer vežejo večino posameznikov v družbi. Za t. i. podrazred je značilna posebna kultura s specifičnimi značilnostmi, ki se s časom vse bolj pogloblja, razlika med podrazredom in ostalo vključeno populacijo pa postaja vse bolj nepremostljiva. Pripadnost podrazredu ima zmožnost vztrajati preko generacij, posebej problematična značilnost podrazreda pa je trajna izključitev njegovih članov iz trga dela. Ta populacija je zaradi različni psihosocialnih značilnosti

sicer neuradno s strani širše javnosti pojmovana kot nezaposljiva (Roberts, 2003), torej zavržena, izgubljena.

Različne politične opcije v različnih državah se lotevajo te problematike raznoliko. Na enem polu je pripisovanja krivde in celo odločitve za izključenost te populacije izključno njim samim, kar za seboj potegne odvrčanje kakršnegakoli obravnavanja in vlaganja v državo blaginje; vsakršna obravnava te – že tako izgubljene in po svoji volji izločene populacije – je skozi to optiko odvečna.

Drugi ekstrem je pripisovanje vseh razlogov in vzrokov za brezdomstvo in – splošnejše – socialno izključenost posameznikov družbeni strukturi in ureditvi sistema države blaginje. Tudi ta optika poenostavlja realnost in spregleduje razloge z druge strani. Kriminalnost in deviantnost brezdomcev bi pristaši prve omenjene optike razumeli kot oportunistično in pridobitniško strategijo teh pripadnikov podrazreda, medtem ko bi druga skrajnost to razumela kot preživetveno strategijo ljudi v brezizhodnih življenjskih situacijah. Tako ena kot druga skrajnost do neke mere zgrešita realnost v svojem poenostavljanju kompleksne problematike in kombinacije cele vrste razlogov.

Vzroki, okoliščine in razlogi za brezdomstvo so torej kompleksni in večplastni, prav tako kompleksno in večnivojsko pa bi naj bilo tudi njegovo raziskovanje ter (posledično) soočanje s to problematiko, če bi naj bilo dolgoročno uspešno in učinkovito.

V državah, kjer so bile opravljene ustrezne raziskave, je bila problematika brezdomstva pogosto povezovana z zlorabami v otroštvu (Mounier in Andujo, 2003) in nefunkcionalnimi družinami (Tyler, Cauce, Whitbeck, 2004); na Škotskem npr. je med brezdomnimi mladimi 1/3 takih, ki so bili v svojem otroštvu v izvendružinski obravnavi, zavodu ali rejniški družini (Jones, 2003). Zelo pogosto so s problematiko brezdomstva povezane tudi zlorabe substanc, zasvojenost, povečana zdravstvena tveganja in rizično spolno vedenje (posebej med mladimi), ki povečuje tveganje te populacije okužbe z virusom HIV (Bell idr., 2004); k slednjemu sodi tudi prostitucija (Gwadz, 2004). S problematiko brezdomstva so tesneje povezane tudi: problematika duševnih bolezni (Whitbeck, Johnson, Hoty in Cauce, 2004), osamljenost oz. odsotnost kakršnihkoli podpornih družbenih mrež in vezi, pripadnost subkulturam (etničnim, kulturnim ali drugim) ter invalidnost.

Posledice mnogih zgoraj naštetih značilnosti pa se kažejo kot psihološke posebnosti posameznika, ki ga ovirajo pri vzpostavljanju trajnih in zadovoljujočih družbenih odnosov z drugimi, itd.

2.2 Cestni časopisi kot oblika delovanja na področju brezdomstva¹

Problematika brezdomstva je kompleksna in predstavlja večdimenzionalen sklop individualnih in družbenih vzrokov, oblik socialne izključenosti, odzivov družbe, bolj ali manj dolgoročnih in utrjenih procesov ter vzorcev medosebnih in drugih družbenih odnosov. Obravnavanje brezdomstva je tako tudi zapleteno in ne more enostavno povzročati velikih in hitrih sprememb, če se pri tem ne spreminjajo tudi družbeni odnosi in makro razmere.

Na področju brezdomstva se zato pogosto razvijajo zelo minimalistični pristopi. S tem misliva bodisi na to, da se izhaja iz načela “čim nižjega praga”, kar je mogoče oceniti kot pozitivno in kot predpogoj za doseganje te težko dosegljive populacije, bodisi na to, da se na brezdomce gleda kot na “izgubljeno” in brezupno družbeno skupino, v katero ne kaže investirati kaj dosti, niti ne od nje kaj dosti pričakovati. Ta vidik vnaša v delo na tem področju pesimizem in je označen s pomanjkanjem pozitivnih vizij.

V zadnjem desetletju in pol pa se je v več državah pojavila nova oblika dela – brezdomski oz. cestni časopisi. Zaznamujejo jih inovativnost, pristop nizkega praga, razvijanje pozitivnih vizij ter hkratno naslavljanje brezdomcev in širše družbe, obenem pa tudi predstavljanje oblike ekonomske integracije brezdomcev.

The Big Issue (slovensko Velika zadeva) je ime morda v Evropi najbolj znanega in razširjenega cestnega časopisa². Začel je izhajati leta 1991 v Londonu kot mesečnik, že naslednje leto pa je postal štirinajstdnevnik in izhajal v 50.000 izvodih. V juniju 1993 je postal tednik in se razširil še po drugih britanskih mestih (Manchester, Glasgow, Cardiff, Bristol, Birmingham), kjer so začeli izdajati lokalne sestrške časopise *The Big Issue*. V naslednjih letih je začel izhajati še v Avstraliji, Južni Afriki in Namibiji.

¹ Pretežni del vsebine tega poglavja je bil prvič objavljen v prvi številki revije Kralji ulice (Dekleva, 2005a; Dekleva, 2005b).

² Vse informacije o tem cestnem časopisu so povzete po The Big Issue, b.d.

Slika 1: Prodajalec Marjan na otvoritveni dan Kraljev ulice.

Osnovna zamisel časopisa je, da brezdomcem omogoča pridobivanje dohodka na zakonit način in z lastnim delom, tako da časopis prodajajo po mestnih ulicah. Časopis je razmeroma poceni, od prodajne cene pa njegovim prodajalcem – brezdomcem – ostaja precejšen delež. Časopise izdajajo neprofitne organizacije, ki praviloma preostanek dohodka namenjajo podporam za brezdomce.

Po začetku izhajanja *The Big Issue* in njegovem takojšnjem uspehu se je začelo pravo gibanje oz. je prišlo do eksplozije nastajanja cestnih časopisov. Leta 1994 je nastala Mednarodna mreža cestnih časopisov (INSP), v katero je vključenih 45 časopisov iz 27 držav po svetu. Po podatkih te mreže dosegajo vsi njeni člani (tj. izdajatelji časopisov) mesečno 2 milijona prodanih izvodov. Po podatkih Severnoameriške zveze cestnih časopisov (NASNA) pa

na svetu izhaja nad 100 cestnih časopisov v letni nakladi nad 38 milijonov letno prodanih izvodov.

Cestne časopise izdajajo tudi v državah, ki so sosede Slovenije³. V Avstriji obstaja pet takih časopisov; *Apropos* v Salzburgu, *Augustin* na Dunaju, *Kupfermuckn* v Linzu, *Megaphon* v Grazu in *Zwanger* v Innsbrucku. V Milanu v Italiji izhaja *Terre Di Mezzo + Altreconomia*, v Budimpešti na Madžarskem pa *Flaszter*. Cestni časopisi izhajajo tudi v drugih državah bivšega vzhodnega bloka. V Pragi na Češkem izhaja *Novy Prostor*, v Bratislavi na Slovaškem *Nota Bene*, v Rusiji *The Journey Home* (dostopen nam je bil le angleški prevod imena časopisa), v Odesi v Ukrajini *The Way Home* (le angleško ime), v Poznanu na Poljskem pa se pripravlja časopis *Barka*. Morda največ časopisov izhaja v Nemčiji, kjer izdajajo v Hannovru *Asphalt*, v Muenchnu *BISS*, v Berlinu *Die Stutze*, v Dusseldorfu *Fiftyfifty*, v Kielu *Hempels strassenmagazin*, v Hamburgu *Hinz & Kunzt*, v Frankfurtu *Soziale Welt*, v Gottingenu *Tagessatz* ter v Stuttgartu *Trott War*. Zelo uspešni praški *Novy Prostor* izhaja od leta 1999 in dosegajo tedensko prodajo v 15.000 izvodih.

Časopise pripravljajo profesionalni novinarji. Vsebina časopisov obsega večinoma socialne teme, novice, teme iz sveta zabave, kulture in umetnosti, intervjuje z znanimi osebami ter precej literarnih in/ali grafičnih izdelkov brezdomcev. Brezdomni prodajalci so deležni posebnega usposabljanja, podpišejo kodeks primernega vedenja ter večinoma prodajajo časopis na mestih, ki so jim dodeljena. Časopis *The Big Issue* prakticira tak način pritegovanja prodajalcev, da vsak lahko dobi na začetku 10 izvodov časopisa zastonj, naslednje izvide pa mora kupiti, in sicer običajno za 40–50 % maloprodajne cene. Neprodane izvide lahko prodajalci seveda vrnejo in dobijo povrnjen svoj vložek.

Finančna konstrukcija izdajanja časopisov je različna. Glavni viri sredstev so⁴: prihodki od prodaje, prihodki od oglaševanja, dotacije (od države ali dobrodelnih fundacij), prihodki od drugega trženja, povezanega s časopisom (npr. prodaja knjig, ki jih založba izdaja), ter donacije in sponzorstva. Nam geografsko najbližji časopis, ki izhaja v mestu, ki je tudi po velikosti primerljivo Ljubljani, *Megaphon* v Grazu, je pridobil v letu 2003 43 % prihodkov od prodaje časopisa, 30 % od oglaševanja ter 13 % od dotacij in donacij.

³ Members details, b.d.

⁴ Mewbur in Harris, b.d.

Časopis *The Big Issue* je leta 2001 izvedel raziskavo z naslovom Resnična življenja, resnične zgodbe, resnična bodočnost⁵ med svojimi prodajalci. To so ljudje, ki morajo biti brezdomci oz. se nahajati v položaju, ki je za njih v tem smislu ogrožujoč. O svojem brezdomnem položaju morajo prinesiti tudi ustrezna dokazila. Populacijo raziskovanih oseb je predstavljalo približno 8–10.000 britanskih brezdomnih prodajalcev, od katerih jih je naenkrat običajno aktivnih okoli 2.000. Od teh so jih intervjuvali 150. Namena raziskave sta bila razložiti, zakaj in kako se ljudje znajdejo na cesti, ter kako prodajanje časopisa vpliva na njihovo življenje.

Poglejmo si nekaj rezultatov. V vzorcu prodajalcev je bilo 89 % moških. 56 % je bilo samskih in še nikoli poročenih, 46 % jih je imelo vsaj enega otroka, 18 % jih je nekoč bivalo v vzgojnem zavodu, 22 % jih je povedalo, da so bili kot otroci ali mladostniki zlorabljeni, 37 % pa jih je že prestajalo zaporno kazen. Od slednjih jih je le 13 % reklo, da so bili ob odhodu iz zapora deležni kakega svetovanja v zvezi z bivanjem po odpustu, ostali pa so bili v tem pogledu prepuščeni sami sebi oz. začaranemu krogu brezdomstva in kriminala.

31 % jih je noč pred intervjujem spalo na cesti, 22 % jih je spalo pri prijatelju, 19 % pa v skvotu (v ilegalno zasedenih hišah). 12 % jih je prespalo v zavetišču, le 13 % pa jih je imelo svoje stalno prebivališče. Od tistih, ki prejšnjo noč niso prespali na cesti, je bilo le 4 % takih, ki v nekem obdobju življenja niso spali na cesti. Približno polovica vseh je živela v stanju negotovega prebivališča (na cesti) že več kot eno leto, medtem ko jih je bila približno četrtina na cesti manj kot tri mesece.

77 % jih je pred začetkom prodajanja časopisa redno pilo. Le ena desetina jih je beračila, tri četrtine jih je redno spalo na cesti, dve petini pa jih je jemalo prepovedane droge, večinoma heroin. Od teh jih je približno dve tretjini reklo, da bi želeli uporabljati heroin na recept, če bi bil dostopen na tak način.

Približno tretjina jih je zadnjič imela svoje stalno/urejeno prebivališče v svojih dvajsetih letih, druga tretjina pa v svojih tridesetih letih. Kot zelo ogrožujoč pomemben dogodek v življenju za brezdomnost se je izkazalo to, če je bila oseba kdaj v vzgojnem domu, zaporu, ali zaposlena v vojski. Približno polovica jih je

⁵ Real lives ..., 2001.

prišla na cesto neposredno od doma (kar pomeni, da so v nekem trenutku “padli iz vsega na nič” brez vmesnega obdobja bivanja pri prijateljih ali v zavetiščih). Pri vseh, ki se jim je to zgodilo, je prišlo do tega pred njihovim 22. letom. Šlo je ali za osebe, ki so bile v vzgojnih zavodih, ali pa take, ki so zbežale od doma. Pri tistih, ki postali brezdomci kasneje v življenju, pa se je to zgodilo v povezavi s prekinitvijo pomembnega odnosa. Tipična zgodba je bila, da so bili poročeni in imeli stabilno življenje z dobro službo, potem pa se jim je po prekinitvi odnosa (s partnerico/-jem) življenjski sistem “sesul” in so pristali na cesti.

Raziskava je pripeljala do “pravila treh let”, ki pravi, da je večina anketiranih brezdomcev v času do treh let po pomembnem dogodku (ločitvi oz. prekinitvi pomembnega odnosa, odhodu iz vzgojnega zavoda ali zapora ali po begu od doma) ostala brez stalnega prebivališča oz. padla v vzorec cestnega življenja z negotovim prebivališčem.

Raziskava je še pokazala, da je anketiranim brezdomcem prodajanje časopisa dvignilo samozavest in motivacijo za spremembo življenja (pa čeprav so nekateri rekli, da bi z beračenjem lahko zaslužili več kot s prodajo), da so manj pili, imeli življenje in čas bolj izpolnjena ter manj pogosto spali na ulicah. Za večino je bil ekonomski motiv glavni pri prodajanju, dve tretjini pa jih je dodalo, da je najboljša stvar pri prodajanju to, da tako pridejo v stik z drugimi ljudmi.

3 Metodologija akcijsko raziskovalne dejavnosti

3.1 Institucionalno ozadje projekta

Institucionalno ozadje projekta predstavljata dve formalno potekajoči raziskovalni nalogi. Prva nosi naslov Koncepti in strategije socialno pedagoških intervencij na področju socialne izključenosti mladih⁶, njen institucionalni izvajalec je Pedagoška fakulteta v Ljubljani, izvajati pa se je začela 1. 7. 2004. Njen osnovni namen

⁶ Financer tega projekta je bilo sprva Ministrstvo za šolstvo znanost in šport, od leta 2005 dalje pa Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

je raziskovanje različnih vidikov socialne izključenosti mladih z izkušnjami brezposelnosti (na razmeroma velikem nacionalnem reprezentativnem vzorcu), njeni podprojekti pa se ukvarjajo (med drugim) z raziskovanjem specifičnih, posebno ogroženih ali stigmatiziranih skupin mladih brezposelnih. Ena od takih skupin naj bi bili tudi brezdomci, pri čemer naj bi bil specifični namen raziskovanje položaja in zgodovine institucionalnega obravnavanja skupine mladih brezdomcev kot ene od najbolj večstransko izključene skupine mladih (z uporabo metode študije primerov). Za osnovno raziskovalno metodo smo si pri tem projektu izbrali kvalitativno metodo biografskega raziskovanja oz. metodo študija primerov 10 mladih brezdomcev, pri čemer smo imeli v načrtu poiskati tudi stike z njihovim matičnim oz. prvotnim življenjskim okoljem ter z institucijami, ki so jih obravnavale.

Druga raziskovalna naloga nosi naslov Problematika brezdomstva v Ljubljani⁷, njen izvajalec je Združenje za socialno pedagogiko, izvaja pa se od pomladi leta 2005 dalje. Med nameni te naloge so bili:

- oblikovanje delovne definicije stanja oz. pojava brezdomstva in problematike,
- spoznavanje s problematiko brezdomstva, specifično vezano na ljubljanski prostor, preko življenjskih zgodovin brezdomcev, torej njihovih subjektivnih izpovedi, in študij primerov, kjer bodo zajeti različni pogledi na posamezno zgodbo,
- ocenjevanje obsega in dinamike pojava brezdomstva,
- spoznavanje strukture brezdomstva in ustvarjanje ustrezne tipologije,
- analiza potreb posameznikov ali skupin brezdomcev,
- analiziranje institucionalne in organizacijske mreže obravnave brezdomcev (zavetišča, centri za socialno delo, karitativne organizacije, zdravstvene ustanove, z obravnavanjem zasvojenosti povezane organizacije) ter ugotavljanje pokritosti potreb,
- definiranje specifičnih ali posebej ranljivih skupin znotraj širše skupine brezdomcev,
- ugotavljanje javnega mnenja o brezdomstvu,
- analiza medijskih diskurzov na področju brezdomstva ter

⁷ Njen financer je MOL.

- izvedba pilotskega akcijskega projekta skupaj s skupino brezdomcev.

3.2 Namen raziskovanja

Raziskovalna dejavnost, ki jo opisujeva v tem članku, obsega – v širšem smislu – “vstop na teren”, potreben za navezovanje stikov, in približevanje brezdomcem ter – v ožjem smislu – začetek in razvoj skupnostnega projekta; izdajanja nove brezdomske revije oz. “cestnega časopisa”, kakor taki obliki dela rečejo v angleščini.

Začetni in najbolj splošni namen akcijskega raziskovanja je bil preizkusiti, ali je mogoče razviti obliko projektnega dela, v kateri bi se tvorno srečevali in sodelovali brezdomci, strokovni delavci in/ali prostovoljni delavci ter predstavniki drugih javnosti, obliko, ki bi pomenila način “validacije” vseh udeležениh, posebej seveda brezdomcev. Takega projekta menda doslej pri nas še ni bilo in mnenja o njegovi uresničitvi so bila na začetku različna.

Med raziskovanjem se je razvila ideja izdajanja brezdomskega cestnega časopisa/revije kot oblika in način takega dela. V fazi dejavnosti, ko je bila ta ideja videti že zelo uresničljiva in privlačna, smo kot osnovne namene izdajanja take revije videli:

- možnost za vzpostavljanje bolj dvosmernih vzajemnih odnosov med brezdomci in “delavci” oz. aktivisti,
- možnost za aktivno vključevanje brezdomcev samih v ustvarjanje revije in preko tega specifično (samo)refleksivno dejavnost,
- nudenje nadomestne (legalne, družbeno sprejemljive) možnosti za “ulični” zaslužek tistim brezdomcem, ki neradi “žicajo” ali se ne želijo ukvarjati z nelegalnimi načini pridobivanja denarja,
- možnost za seznanjanje javnosti s temami, povezanimi z brezdomstvom, oz. možnost za vplivanje na javnost z odpiranjem relevantnih tem,
- obliko ohranjanja in gojenja pozitivnih utopij/vizij, predvsem v smislu odpiranja možnosti za preseganje pasivnega položaja brezdomcev, za njihovo ekonomsko vključevanje/integracijo, pa tudi za oblikovanje njihovih morebitnih individualnih vizij/načrtov spreminjanja svojega družbenega položaja.

Sekundarni namen dejavnosti pa je bil pedagoški, in sicer je odpiral možnosti za aktivno vključevanje študentk in študentov v

kreativne socialnopedagoške projekte. V času izvajanja projekta se je tudi izkazalo, da je pripravljanje revije z vsem, kar sodi zraven, odpiralo možnosti še za druge, sprti vznikajoče cilje, ki jih nudijo vzpostavljeni odnosi in vzajemno sodelovanje.

V najožjem smislu je bil namen raziskovalne dejavnosti razviti in pilotsko vzpostaviti izdajanje brezdomskega cestnega časopisa, pri čemer smo želeli razviti in preveriti/preizkusiti predvsem tri vrste sodelovanja:

- sodelovanja s strokovnimi organizacijami, ki so bile zaradi različnih razlogov (v tej fazi razvoja časopisa) precej usodno pomembne za razvoj in obstoj projekta,
- sodelovanja z brezdomci bodisi v vlogi ustvarjalcev časopisa bodisi v vlogi njegovih prodajalcev (ker do oblikovanja drugih vlog v enoletnem obdobju še ni moglo priti),
- sodelovanja z javnostjo, ki je (najmanj) kot naslovnik ponudbe projekta s kupovanjem časopisa lahko edina dolgoročno zagotavljala uspeh le-tega.

3.3 Raziskovalna skupina, metode in koraki dela

Kot je pri akcijsko raziskovalnih projektih običajno, se je dejavnost odvijala kot zaporedje majhnih korakov ali ciklusov dejavnosti. Čeprav je bil temeljni namen projekta kot oddaljeni cilj ali vizija stalno prisoten, pa se je tekom prvega leta vendarle še v pomembni meri dodatno razvijal, oblikoval in diferenciral, glede na to, kakšni so bili izidi prejšnjih korakov oziroma manjših sklopov dejavnosti. Osnovne časovne in vsebinske faze raziskovanja lahko (za nazaj) opredelimo kot:

1. vstop na teren,
2. oblikovanje partnerstev oz. delovnih odnosov ter
3. začetek institucionalizacije.

Med oblikami dela je bila gotovo najpomembnejša oblika terensko delo. Velika večina vseh stikov, predvsem tistih z brezdomci, je potekala na terenu v povsem neinstitucionalnem okolju, včasih celo v polju ilegalnega (npr. v zapuščenih tujih stavbah), ob različnih urah (pretežno popoldne, zvečer in ponoči) in v povsem negotovih okoliščinah. Te negotove okoliščine lahko ilustriramo s tem, da je do večine stikov (predvsem v prvih fazah raziskovanja) prišlo

tako, da smo jih šli iskat, ne da bi vedeli, kdaj, kje in celo s kom bomo vzpostavili stike. V naslednjih fazah pa je začelo postajati bolj pogosto bolj strukturirano srečevanje, torej srečevanje po dogovoru na znanem mestu in z znanimi osebami, vendar še vedno "izven zidov", na cesti, ki je pravzaprav prostor, kjer so mnogi brezdomci še najbolj suvereni. Za to terensko delo sta bila seveda značilna povsem neobsojajoč odnos in "nizkopražna" pripravljenost na delo s tistim, "kar najdeš", ter s temami, ki so v tistem trenutku za sogovornika sprejemljive, razumljive ali zaželene. Najbolj angažirana pri terenskem delu je bila avtorica tega članka, prav tako pa je bila njena vloga tudi vodenje drugih terenskih delavcev.

Manjši delež dela je zajemal vzpostavljanje stikov s strokovnimi organizacijami in tiško delo v skupini sodelavcev in z njo. Kadrovski potencial raziskovanja oz. terenskega dela je – poleg avtorice in avtorja članka – predstavljala predvsem skupina študentk in enega študenta socialne pedagogike, od katerih se je predvsem ena študentka v terenskem delu močneje angažirala. V času projekta so k njemu v večji meri prispevale še nekatere delavke/delavci organizacij, ki so posredovali stike, nudili za terensko delo pomembne informacije in pomagali osmišljati spoznanja. Na koncu prvega leta raziskovanja se je začela oblikovati dodatna skupina sodelavcev, ki imajo sedaj formalno vlogo uredniškega odbora časopisa.

O terenskem delu so se zbirali različni dokumenti. Terenski delavci – študentje – so o svojem delu pisali refleksije ter oblikovali zaključne izdelke in zapise življenjskih zgodb brezdomcev. Tudi o terenskem delu, ki je potekalo mimo obveznosti študentov, so se sistematično vodili in shranjevali zapisi, večinoma v obliki anekdotskih zapisov, včasih kot prepisi SMS-sporočil, ki jih je bilo kar veliko, ter nekajkrat kot dobesedno prepisani zvočni zapisi individualnih ali skupinskih pogovorov.

Skozi vse leto je potekalo sprotno evalviranje dejavnosti. Lahko bi rekli, da je med udeleženci projekta, ki niso bili brezdomci, stalno potekala nekakšna spontana evalvacija, saj smo se velikokrat pogovarjali o tem, kaj se dogaja. Organizirana so bila tudi tri formalna evalvacijska srečanja, od tega enkrat na koncu projekta s skupino brezdomcev. Na osnovi teh oblik sprotne in formalnega evalviranja so se oblikovale odločitve o nadaljnjih korakih razvoja projekta, in na njihovi osnovi je napisano tudi nadaljevanje tega članka.

4 Rezultati prvega cikla (leta) raziskovanja

4.1 Vstop na teren

Vstop na teren je bil povezan s pedagoškimi dejavnostmi na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. V študijskem letu 2004/2005 je v 3. letniku študija socialne pedagogike potekal izbirni predmet na temo dela z brezdomci, pri drugem predmetu pa si je druga skupina študentov za svoj seminarski projekt izbrala projekt preživetja 24 ur z brezdomci – na ulici. Posebnost tega projekta je bila v njegovem glavnem namenu – približati se brezdomcem v njihovem življenjskem okolju, spoznati njihov način življenja in ga celo za kratek čas izkusiti. Že pred samo izvedbo projekta se je začelo raziskovanje terena, spoznavanje in obiskovanje brezdomcev na različnih lokacijah v Ljubljani v manjših skupinah ali individualno ter izrisovanje zemljevida ljubljanskih brezdomcev. 24 ur se je zgodilo 2. decembra 2004 in je s seboj prineslo intenzivne izkušnje ter mnogo zagona za nadaljevanje takega dela. Ti dogodki so predstavljali začetek našega terenskega dela.

Od oktobra 2004 pa tja do maja 2005 je potekalo tudi povezovanje

Slika 2: Vhod v brezdomsko prenočišče.

z ustanovami in organizacijami, ki delujejo na področju brezdomstva pri nas, ter spoznavanje njihovega delovanja. Preko celega študijskega leta je poleg spoznavanja ustanov potekalo navezovanje stikov z brezdomci; deloma v okviru študijskega procesa in deloma v okviru obeh omenjenih raziskovalnih nalog. Stike z brezdomci smo navezovali s terenskim delom, torej z vstopanjem v njihovo življenjsko okolje in z vzpostavljanjem zaupnega odnosa z njimi preko pogovorov ali drugačnih formatov druženja. Za navezovanje stikov smo tako študentke in študentje kot terenski delavci uporabljali tudi prostore različnih organizacij za brezdomce, obe zavetišči, Karitas, razdeljevalnice hrane in podobne.⁸

Preko terenskega dela in obiskovanja ustanov se je tako med delavci v ustanovah kot tudi med brezdomci začela širiti vest o reviji, v kateri bi bili objavljeni njihovi prispevki in ki bi jo lahko tudi sami prodajali na ulici. Ustanove, ki se ukvarjajo z brezdomci, so bile za naš projekt seveda pomembne, saj nam je sodelovanje z njimi pomagalo pri vzpostavljanju stikov z brezdomci, pri iskanju tistih brezdomcev, ki kaj ustvarjajo ali kažejo do tega veselje,⁹ pri spoznavanju terena ter kasneje tudi pri distribuciji revije. Druženje z brezdomci na terenu je obrodilo sadove v obliki njihovih prispevkov za bodočo (prvo, poskusno) številko revije in v vzpostavitvi nekaterih zaupnih odnosov med nami, terenskimi delavci na eni strani ter njimi, brezdomci na drugi, pa tudi v posledičnem zabrisovanju na videz neprehodne meje med našim in njihovim svetom.

4.2 Izid poskusne številke časopisa

Do maja 2005 se je nabralo dovolj gradiva za izdajo prve, poskusne številke revije oz. časopisa. Z več brezdomci smo v različnih podskupinah razpravljali o množtvu predlaganih naslovov časopisa in se na koncu odločili za naslov *Kralji ulice*. V dogovoru s predstavniki strokovnih organizacij smo se odločili, da bo cena revije 200 SIT.

Do začetka junija smo uredili vse potrebno v zvezi z revijo in

⁸ Prvi stik z dvema, za prvo številko precej pomembnima brezdomcema sta avtorja članka vzpostavila, ko sta v eni od organizacij neko popoldne strigla brezdomce.

⁹ Za tovrstno pomoč se še posebej zahvaljujemo Alenki Ugrin Vatovec, Borisu Koscu in Maji Vižintin.

začetkom njene prodaje ter 8. junija začeli s prodajo prve, poskusne številke. Prvi dan prodaje smo obeležili s postavitvijo stojnice v centru Ljubljane. Na voljo je bilo 600 izvodov revije. Delili smo jih na stojnici, kjer so jih tisti brezdomci, ki so se želeli preizkusiti kot ulični prodajalci, lahko prevzemali. Revije so prodajali izključno oni sami; če so se ljudje obračali na nas in želeli od nas kupiti revijo, smo jih napotili na najbližjega brezdomca prodajalca. Vsakdo je prvih 10 izvodov lahko prejel brezplačno, za nadaljnje izvode pa je moral plačati po 50 SIT na izvod. Ko so brezdomci prevzeli izvode, so se evidentirali na seznam, se seznanili s pravili prodaje (*Pravila prodaje revije Kralji ulice – obveze in pravice prodajalca*), se pod ta dokument podpisali in prejeli potrdilo, da so vključeni v projekt kot ulični prodajalci, po želji pa še priponko s svojim imenom. S podpisom te simbolične pogodbe se je vzpostavila večja mera zavezanosti, pa tudi varnosti zaradi transparentnosti in jasnosti pravil. Snovalci projekta smo s tem želeli preprečiti morebitne nevšečnosti, povezane z negotovostjo, ki jo pomeni prvi poskus take prodaje.

S prejetimi izvodi so prodajalci zasedli različne lokacije. Nekateri so prodajali v bližini stojnice, drugi so se odpravili na svojo standardno "žicarsko" lokacijo, zelo priljubljena lokacija prvega dne je bil tudi parlament. Nekateri so revije zgolj prevzeli in si jih shranili za naslednje dni, prvi dan pa so raje delili z nami na stojnici.

Dogajanje na stojnici je bilo v tem prvem dnevu prodaje zelo živahno in navdušujoče. S študentkami socialne pedagogike smo delili promocijska gradiva, se pogovarjali s prodajalci in mimoidočimi, delili osvežilni napitek ipd. Z nami so bili ali pa so nas obiskali tudi nekateri predstavniki ustanov, ki se srečujejo in delajo z brezdomci, npr. Stigme, Areala, zavetišča na Poljanski, Socialne ambulante, Rdečega križa in drugih.

Prodajo je otvorila ljubljanska županja Danica Simšič, pridružili so se nam še podžupan in drugi predstavniki oz. predstavnice ljubljanske mestne občine, dogodek pa je požel tudi veliko medijsko zanimanje. Novinarji so se pogovarjali z nami, idejnimi snovatelji revije, zelo zanimivi zanje pa so bili tudi prodajalci revije, brezdomci.

Na stojnici smo imeli tudi knjigo vtisov in škatlo, ki je vabila

ljudi, naj napišejo ali narišejo kakšen prispevek za naslednjo številko. V škatlo ni padel noben prispevek razen denarnega, po čemer smo sklepali, da predstavniki širše javnosti raje prispevajo finančno kot s svojimi idejami. V nasprotju s tem pa je k stojnici pristopilo kar nekaj brezdomcev s svojimi idejami o nadaljevanju projekta, mnogi so obljubili ali napovedali svoje prispevke za naslednjo številko, čutiti je bilo, da se ustvarjajo pozitivna pričakovanja, in predvsem, da so v reviji Kralji ulice uvideli prostor zase, areno, kjer bi se lahko izrazili in uveljavili, projekt, h kateremu bi se lahko priključili. Prodajalci so prvi dan prodali od 10 do 50 revij. Od 36 prodajalcev, ki so se v prodajo vključili prvi dan, se je po dodatnih 10 ali več izvodov vrnilo 14 posameznikov in posameznic. Nekateri so se po izvode vrnili, vendar revij tedaj ni bilo več, saj so že v nekaj urah pošle. Nekoliko revij je naša "mobilna enota" odnesla še na drugo lokacijo, kjer se prav tako zadržujejo brezdomci, in tako omogočila tudi nekaterim izmed tistih, ki niso bili ob pravem času na pravem mestu, vključitev v prodajo.

V prodajo se je že prvi dan priključila tudi večina brezdomcev, ki so tako ali drugače sodelovali pri ustvarjanju revije – pravzaprav vsi z izjemo dveh posameznikov. Od teh se je en posameznik v vmesnem času vrnil domov ter prenehal z uporabo droge, ki je bila tesno povezana z njegovim bivanjem na ulici, druga posameznica pa je bila odsotna oz. je nismo uspeli obvestiti oz. poiskati. Ta posameznica, ena redkih ženskih sodelavk iz vrst brezdomcev v tedanjem času, se je ob ponatisu prav tako pridružila prodaji. Novica o reviji se je med brezdomci hitro razširila, poleg kontinuiranega informiranja s strani terenskih delavcev in študentk pa je dobro potekalo tudi vrstniško informiranje, torej informiranje med njimi samimi.

4.3 Ponatis revije

Ker so do poznih popoldanskih ur revije pošle, smo se na kraju samem odločili za ponatis in tudi že začeli obveščati tako prodajalce kot kupce, da lahko v nekaj dneh pričakujejo nove izvode. Odločili smo se za dodatnih 1000 izvodov.

Distribucijo le-teh smo iz praktičnih in načelnih razlogov prenesli na ustanove, ki se z brezdomci srečujejo dnevno. Čez nekaj dni smo razdelili revije med naslednje ustanove: Zavetišče za brezdomce, Zavetišče za brezdomne uživalce nedovoljenih drog (Areal), Dnevni

center za uživalce nedovoljenih drog Stigma, Socialna ambulanta, Rdeči križ ter DrogArt. V vsaki od teh ustanov smo imeli izbrano kontaktno osebo, ki smo ji predali list za evidenco in ji prepustili finančne zadeve. Na dnevnem centru Stigma in v obeh zavetiščih so revije še isti dan pošle. Druge ustanove bodisi brezdomcem niso tako priročne oz. jih ne obiskujejo tako pogosto bodisi jih ne poznajo. Rdeči križ na primer ima sedež na Viču in je za brezdomce odprt enkrat tedensko, tako da zanje ni "dnevna postaja", čeprav se vsi brezdomci ne zadržujejo v centru Ljubljane, pač pa so nekateri od njih tudi na Viču, v Šiški ali drugod. Iz Socialne ambulante so nekaj revij predali Zavetišču na Poljanski. Ker je bilo povpraševanje tako s strani prodajalcev kot tudi potencialnih kupcev zelo veliko, smo se odločili še za drugi ponatis – še dodatnih 1000 izvodov. Teh 1000 izvodov smo razdelili med omenjene tri ustanove, kjer so jih prodajalci v največji meri prevzemali – obe zavetišči in dnevni center Stigma.

Tudi drugih 1000 izvodov je zelo hitro pošlo. V veliki meri so se pri prodaji organizirali brezdomci, ki bivajo v zavetišču na Poljanski in veliko časa preživijo v parku na Ambroževem trgu.

Slika 3: Dva prodajalca iz skupine z Ambroževega trga.

So skupina petih moških različnih starosti. Prevzeli so večje število revij, jih skupaj prodajali in imeli pri tem velik uspeh. Odločili so se svoj uspeh okronati še s posebno akcijo, zato so podarili del svojega zaslužka (15.000 SIT) za izgradnjo nove pediatrične klinike. Prilagamo SMS-sporočilo predstavnika prodajalcev z Ambroževega trga, v katerem so predstavili svojo zamisel in hkrati željo po tem, da bi se prodaja nadaljevala:

Če lahko dobimo 300 komadov, podarimo 15.000 SIT za pediatrično kliniko. Pokličite. A.
(SMS-sporočilo avtorici članka, 14. junij 2005)

Sporočilo je bilo poslano v času med obema ponatisoma, ko so novopečeni prodajalci v negotovosti čakali na nove izvide, ki bi jim napolnili čas in prinesli zaslužek. Po zaključeni prodaji smo raziskovalci zbrali evidence in pobrali denar, vloške prodajalcev po 50 SIT na revijo. S tem denarjem smo deloma lahko povrnili stroške tiska. Evidence so pokazale, da se je v prodajo vključilo: v zavetišču na Poljanski 18 različnih prodajalcev, na Stigmi 17 prodajalcev, v Zavetišču za brezdomne uživalce nedovoljenih drog 4 prodajalci, v Socialni ambulanti ter na DrogArtu po en prodajalec/prodajalka, v Rdečem križu pa revij (sicer so jih prevzeli le 50) do začetka septembra prodajalcem še niso predali zaradi drugih aktivnosti kontaktne osebe oz. počitniškega časa. Po sedanjih evidencah (dobljene so vse razen od Rdečega križa) se je v prodajo vključilo vsega skupaj 62 brezdomcev.

4.4 Evaluacija prodajanja

Po končanem prvem letu raziskovanja (ki je sovpadalo s šolskim letom oz. z obdobjem od vstopa na teren do tretjega natisa poskusne številke revije Kralji ulice) smo raziskovalci opravljali evalvacijo. To pomeni, da smo se s prodajalci, pa tudi z drugimi vključenimi v projekt (ključnimi osebami iz organizacij, kupci revije in predstavnikom ljubljanske policije), pogovarjali o izkušnjah. Že prej omenjeno skupino prodajalcev iz Ambroževega trga smo opravili bolj sistematično skupinsko snemano evalvacijo v prostorih Zavetišča na Poljanski, ostale evalvacije pa so bile opravljene bolj neformalno, z zbiranjem povratnih informacij na terenu.

Izkušnje prodajalcev so bile zelo intenzivne in pozitivne, vsaj tiste, ki so jih delili z nami. O negativnih izkušnjah pri prodaji revije ni poročal nihče. Kupci so po besedah brezdomcev in po naših lastnih opažanjih revijo sprejeli z navdušenjem. Pozitivne izkušnje brezdomcev so bile povezane s tem, da so se preko revije, ki so jo prodajali, predstavljali ljudem, nekateri od njih so se lahko postavili tudi s svojim prispevkom ali s svojo sliko, objavljeno v reviji, ter s tem izrazili svojo še večjo participacijo in osebno vpletenost v projekt kot le v vlogi prodajalca. Tudi če se prodajalci niso mogli predstaviti kot avtorji prispevkov, objavljenih v reviji, je k občutku njihove identifikacije s "Kralji ulice" (poleg naslova samega) doprineslo dejstvo, da so nekoga, čigar zgodba ali slika je bila objavljena v reviji, osebno poznali.

4.5 Sodelovanje z organizacijami

Sodelovanje s strokovnimi organizacijami na področju brezdomstva je bilo za projekt prvenstvene pomembnosti. Te organizacije so nam odpirale posebna vrata za vstop na teren, posredovala stike z brezdomci ter pomenile možno in primerno mesto distribucije časopisa Kralji ulice. S predstavniki vseh relevantnih ljubljanskih organizacij na področju brezdomstva smo se po večkrat sestali; stiki so bili večinoma individualni, manjkrat skupinski oz. formalni. S strani teh organizacij samo v prvem letu raziskovanja čutili samo podporo; sodelovanje je bilo – kar se našega projekta tiče – optimalno.

4.6 Odzivi medijev

Medijsko polje se je na izid prve brezdomske revije pri nas intenzivno odzvalo. Njihovi odzivi so bili korektni (niso izkrivljali dejstev, na kar smo tisti, ki smo komunicirali z njimi, tudi izrecno pazili) in v veliki večini primerov spodbudni. Ustvarjalci revije smo medijske odzive spodbudili z organizacijo tiskovne konference pred izidom prve številke, nekateri mediji pa so bili tako zainteresirani za novico, da so se želeli o tem z nami pogovarjati že pred tiskovno konferenco. Vse to je vplivalo na zelo dobro seznanjenost ljudi s projektom in na to, da je bilo povpraševanje po reviji veliko. Sklenili bi lahko, da je bilo povpraševanje po njej v končni fazi večje od ponudbe, na kar se bomo v prihodnje odzvali z večjo naklado in

tudi s širitvijo revije še po drugih slovenskih mestih. Na otvoritveni dogodek je namreč prišlo nekaj ljudi, ki so rekli, da so se po svoj izvod revije posebej za to pripeljali iz drugih krajev Slovenije.

Mediji so novico o Kraljih ulice pospremili z naslovi, kot je tale: *Do denarja brez “žicanja” (Prvi cestni časopis)* in s podnaslovi *Pri pripravi Kraljev ulice so sodelovali brezdomci, ki bodo revijo tudi prodajali – Za vpogled javnosti v pogosto prezrto temo* (Gorazd Utenkar, Delo, 7. junij, 2005); v Večeru pa je bil objavljen prispevek z naslovom *Kralji ulice ne potrebujejo nasvetov, le nekaj drobiža* in s podnaslovi *V Ljubljani je konkurenca med brezdomci največja, vendar so jim meščani naklonjeni – Je brezdomstvo izbran način življenja – Mladi si hitreje najdejo streho nad glavo – Mimoidoči so najbolj radodarni v popoldanskih urah do starejših in slabo oblečenih* (Iztok Šori, Večer, 5. avgust 2005). Omenjena prispevka predstavljata tudi časovni objem medijskih odzivov; prvi je eden prvih objavljenih, drugi pa eden izmed zadnjih medijskih odzivov na poskusno številko brezdomske revije. Kot zanimivost naj omenimo še, da so medijskim odzivom zelo radi sledili tudi brezdomci sami, če so le imeli to možnost, so se o odzivih med seboj obveščali in

Slika 4: Medijska pozornost ob prvem prodanem izvodu.

jih zbirali, poleg tega pa so postali tudi sami medijsko na nov način zanimivi, zato so se predvsem na televiziji, pa tudi v časopisih s svojimi zgodbami v tem obdobju relativno pogosto pojavljali. V medijih so jih tako lahko zasledili tudi njihovi svojci ali znanci, kar je sprožilo različne odzive; od zelo pozitivnih – nekomu so v cerkvi, ki jo obiskuje, ponudili pomoč pri iskanju stanovanja, ko so preko televizije izvedeli, da je brezdomec – do bolj konfliktnih, ko so nekemu brezdomcu osramočeni starši pripeljali še zadnje njegove stvari iz stanovanja in jih vrgli pred njega na cesto, potem ko so ga videli na televiziji, kako pripoveduje o svojem življenju.

4.7 Skupnostni vidik projekta

Projekt vseskozi ni bil usmerjen le v ranljivo skupino brezdomcev samih, pač pa je bil usmerjen v celotno skupnost. Bil je uspešen poskus vzpostavljanja komunikacije brezdomcev s širšo javnostjo preko sodelovanja pri reviji in njene prodaje ter poskus njihovega konstruktivnega vključevanja v širšo javnost. Po odzivih sodeč jim je tako sodelovanje pri ustvarjanju revije kot tudi pri njeni prodaji prineslo veliko pozitivnih izkušenj in povratnih informacij o tem, da so drugim zanimivi, da je soljudem – mimoidočim – mar zanje ter da lahko tudi oni ljudem nekaj dajo ali pokažejo. Dobili so torej izkušnjo, da je mogoče na družbeno sprejemljiv način priti do nekaj denarja in da so vključeni v – s strani širše skupnosti – tako dobro sprejet projekt. Njihova aktivnost je bila tako s strani širše javnosti kot tudi medijev, kot že rečeno, toplo pozdravljena. Ljudje so bilo navdušeni nad tem, da imajo brezdomci sedaj svojo revijo, v kateri se predstavljajo, in da namesto prosjačenja za denar v zameno za 200 tolarjev tudi sami nekaj ponudijo. Po izkušnjah mnogih prodajalcev so bili ljudje tega tako veseli, da so jim pogosto odšteli tudi več kot le 200 SIT.

Za ilustracijo navajamo vtise nekaterih ljudi, ki so se vpisali v knjigo vtisov na 1. dan prodaje:

Poznava se z ljudmi, ki so na slikah, tematika nama je blizu, naju obdaja v življenju vsak dan. Zdi se nama super, da so se ljudje, ki živijo 'normalno', preskrbljeno življenje, spomnili na nas in pogledali tudi naš pogled na življenje. Akcija je super in vesela sva, da obstajajo taki ljudje, ki se

ne bojijo različnosti. Saj smo vsi ljudje!

Tomaž in Tanja

Brez dvoma lep projekt, ki lahko nakaže pozitivne smernice, kaj se da doseči s poštenim delom in pravilnim dostopom do ljudi.

Zvezdan

Zelo pozitiven in komunikativen projekt časopisa in veliko zanimivih reči sam povedat je treba pa najbrž kaj odneseš in se naučiš ...

Peter

4.8 Po izidu prve številke časopisa

Ko je zaloga poskusne številke (vsi trije natisi) dokončno pošla, se je naše delo nadaljevalo. Ulični prodajalci, zainteresirana širša javnost in mediji pa so se zanimali za bodočnost revije in povpraševali za naslednjo številko. Nekaj izrazov velikega povpraševanja po novih izvodih s strani prodajalcev izdajajo spodnje besede (SMS-sporočila, poslana urednici, pošiljatelj je predstavnik ekipe prodajalcev z Ambroževega trga):

Gospodična Špelca ali mi lahko javiš koliko se jih da dobiti danes in kateri čas. A.

(SMS-sporočilo avtorici članka, 13. junij 2005)

A ti je mogoče kaj ostalo. ČE SI KJE V BLIŽINI PRIPELJI NA AMBROŽA. ZMANJKALO. A

(SMS-sporočilo avtorici članka, 13. junij 2005)

Špelca danes smo v 2 urah prodali 90 izvodov. Ali imaš še kaj?

(SMS-sporočilo avtorici članka, 28. junij 2005)

V zavetišču se nahaja 8.500 SIT. Cajtngou pa seveda ni več. Čakamo nova navodila. LP NAJPRIDNEJŠI...

(SMS-sporočilo avtorici članka, 28. junij 2005)

Nekaj te energije smo uspeli zaježiti v prizadevanja za uresničitev naslednje številke, in prodajalec, katerega besede so zapisane zgoraj, aktivno sodeluje pri nabiranju prispevkov širšega kroga brezdomcev

za naslednjo številko.

V začetku septembra 2005 smo ustanovili društvo Kralji ulice in oblikujemo ekipo, ki bo v njem aktivna. Združujemo kompetence terenskega, organizacijskega, uredniškega, pedagoškega, socialnega in marketinškega delovanja. Pripravljamo novo številko revije, se ukvarjamo z novimi dilemam in smo pripravljeni na nove izzive. Naši cilji za bližnjo prihodnost so k sodelovanju pri reviji privabiti vse več brezdomcev – tako piscev oz. druge vrste ustvarjalcev kot tudi prodajalcev – in z njimi vzpostaviti odnose, preko katerih se odpirajo možnosti za spoznavanje, medsebojno vplivanje in spreminjanje.

4.9 Značilnosti terenskega dela

Opisani projekt je združil in angažiral veliko število ljudi, brezdomcev, strokovnjakov, študentk in študentov, raziskovalcev, medijev ter drugih posameznikov. Od začetka do konca prvega leta raziskovanj in v največjem obsegu pa smo se pri projektu angažirali trije posamezniki kot terenski delavci – avtorja tega prispevka in ena študentka. Naše pomembno vodilo pri projektu je bilo kontinuirano in neprekinjeno terensko delo, preko katerega smo s sodelujočimi brezdomci navezovali stike in tako vzpostavljali mreže sodelujočih, gradili vzajemno zaupanje ter pridobivali izdelke za revijo. Terensko delo je potekalo od oktobra 2004 pa vse do izida revije, nadaljuje pa se tudi še po tem. Najbolj koncentrirano je bilo terensko delo v času zbiranja prispevkov za prvo revijo in informiranja brezdomcev o projektu, torej od aprila do junija 2005. Od konca meseca marca pa do 8. junija – do izida revije – smo omenjeni trije terenski delavci opravili skupaj 134 ur (93 + 25 + 16) neposrednega terenskega dela (ki ga je spremljalo še več ur pripravljalnega in intervizijskega dela). Poleg tega je bilo dosti časa posvečenega stikom z organizacijami, organiziranju izida revije, urejanju terenskih zapiskov in obdelovanju gradiv.

Neposredno terensko delo je bilo namenjeno navezovanju stikov z ljudmi in druženju z njimi. Druženje je bilo usmerjeno v pogovore o njihovem življenju ter o tem, na kakšen način bi se želeli predstaviti v reviji. Zajemalo je tudi pogovor o konceptu revije in delo na prispevkih sodelujočih posameznikov. Izbiro, kaj bi želeli prispevati, smo v čim večji meri prepustili njim samim, v njihovi

odločitvi pa smo jih spodbujali in opolnomočali. Prispevke smo v reviji tudi objavili v čim bolj nespremenjeni obliki, če smo karkoli spreminjali, pa smo to praviloma naredili v dogovoru z njimi kot avtorji. Tudi odločitev glede tega, kako se bodo pod svoj prispevek podpisali, je bila v celoti prepuščena njim; zanimivo pri tem pa je, da se je od tedaj pa do danes, ko je pred izidom druga številka, mnogo več avtorjev začelo odločati, da se podpišejo s polnim imenom in priimkom in se torej pokažejo, izrazijo. Po tem bi lahko sklepali, da so brezdomci uvideli objavljane v reviji kot dejanje, ki jih lahko pozitivno promovira, in so se pripravljali kot "Kralji ulice" predstavljati s ponosom. Pri oblikovanju svojih prispevkov so brezdomci potrebovali in iskali več ali manj vodenja in usmerjanja oz. bili nekateri bolj in drugi manj samoiniciativni. Z vsakim posameznikom smo tudi pregledovali celoten nabor gradiv za revijo in jih na nek način pritegnili k sodelovanju pri uredniškem delu. Na ta način smo pri njih razvijali občutek lastništva oz. vključenosti v projekt revije, ki se je izkazal za zelo koristnega tudi pri prodaji.

Študentke in študentje socialne pedagogike, vključeni v izbirni predmet delo z brezdomci, so v reviji predstavili delček svojega celoletnega dela pri predmetu. Pogosto je bila to zgodba, ki jo je z njimi delil brezdomec, oz. izkušnja, ki so jo v stiku z brezdomci pridobili. Na nek način so bile študentke in študentje tako glasniki "svojega" brezdomca, človeka, s katerim so se "za nalogo" pogovarjali, saj so njegovo zgodbo poslušali, jo zapisali in, če je bilo to v skladu z brezdomčevo željo, potem objavili v reviji in brezdomca ali brezdomko povabili k prodaji.

Projekt revije nam je kot raziskovalcem, socialnim pedagogom oz. strokovnjakom, ki se zanimamo za brezdomce, omogočil mnoge edinstvene možnosti spoznavanja ljudi na terenu in gojenja odnosa z njimi preko skupne delovne naloge – oblikovanja revije o njihovem življenju. Odprle so se nam mnoge nove možnosti terenskega dela in projekti, ki bi jih skupaj z brezdomci še lahko izvedli. Pri tem je zanimivo, da smo prišli do idej za projekte, ki jih ne mi sami, ne oni sami ne bi tako zlahka uresničili, očitno pa jih lahko uresničimo z združenimi močmi.

4.10 Ilustrativna zgodba oz. kronologija stikov z enim od brezdomcev

Preko dela na projektu smo raziskovalci spoznali mnogo ljudi, lahko bi jih poimenovali "terenski eksperti", saj so nas naučili mnogo stvari o življenju na ulici ter z nami delili svoje življenjske zgodbe in izkušnje. Za ilustracijo bova opisala zgodbo enega od takih terenskih ekspertov oz. kronologijo našega srečevanja z njim.

V okviru že prej omenjenega študentskega projekta 24 ur smo s skupino šestih študentk in enega študenta srečali kar nekaj brezdomcev, nekatere od njih pa smo imeli priložnost tudi bolje spoznati. Največ časa smo preživeli z enim od njih, h kateremu nas je pripeljal drugi brezdomec v upanju, da nam bo ta lahko pomagal pri iskanju prenočišča. V zgodnji večerni uri nas je peljal v brezdomsko bazo¹⁰ in odšel pogledat, ali v njej že kdo spi. Čakali smo pri oknu, skozi katerega sta se kmalu oba vrnila; naš prvi vodič je odšel po svoje, pred nami pa je stal naš novi "ulični vodič" Ado (ime je izmišljeno). Izmenjali smo nekaj besed, se mu predstavili, kdo smo in kaj želimo, ter potem skupaj odšli na sprehod po mestu, saj v bazi ni bilo zadosti prostora, da bi lahko v njej vsi prespali. Pogovarjali smo se, igrali in počasi spoznavali.

Čez nekaj časa, ko smo drug o drugem že razvili nek občutek, se je naš gostitelj spomnil, da bi nas lahko odpeljal v neko drugo bazo, v kateri je morda več prostora; vendarle nismo bili majhna skupina. V tej drugi bazi je spal le en brezdomec, vzmetnic pa je bilo k sreči kar dovolj, da bi se nas lahko nanje stisnilo vseh devet. Ko smo prišli v to bazo, smo si prižgali svečo in se še kar nekaj časa pogovarjali. Za nas je bilo vse novo. Uporabljene igle po tleh, vse polno smeti, žulji na Adovih nogah, ki si jih je razkuževal z ognjem, stare obleke v omari, s katerimi smo se lahko nekoliko obložili, ko smo si delali ležišča. Ko smo prišli v sobo, smo le stali in gledali, Ado pa je rekel: »No, kaj je zdaj. Ne bom vam menda jaz postelje pripravljaj!«

Opozoril nas je na to, da nas morda ponoči dvignejo pokonci varnostniki, da bomo morali zapustiti bazo, potem, ko ti odidejo, pa se bomo lahko vanjo spet vrnili. Ravno ko smo po dolgem času drug

¹⁰ "Baza" je izraz za skrit prostor, kjer brezdomci prenočujejo. To so lahko zapuščene ali podrte hiše in podobni, javnosti odmaknjeni prostori.

za drugim pozaprli oči in zaspali, so res potrkali varnostniki. Niti pogledali nas niso, le rekli so, da moramo ven. Prav kot nam je Ado že prej napovedal, smo zapustili bazo, počakali, da se odpeljejo, in se vrnili, da bi spali naprej. Za mnoge od nas je bilo drugič težje ponovno zaspati, saj se je že približevalo jutro in z njim večji mraz. Čeprav smo bili oblečeni po Adovih besedah neverjetno toplo, nas je zeblo in nekateri od nas so se dvignili že zelo zgodaj zjutraj. V bližini baze je bila neka javna ustanova, kamor smo, navajeni ugodja in udobja, šli "opravit jutranjo toaleta", še preden sta se zbudila zadnja iz naših vrst, Urša in Ado. Vsi skupaj smo se spet dobili pred bazo. Drugi brezdomec, ki je spal, ko smo prišli, in se ni zbudil niti, ko so prišli varnostniki, je enako trdno spal pokrit s svojo preluknjano odejo preko glave. Pustili smo ga v bazi in šli.

Na poti proti dnevnem centru Stigma, kar je bila Adeva vsakodnevna dopoldanska pot, smo lačni pozvonili pri profesorju skupine študentov, naj nam vrže dol kaj hrane, on pa nas je vse skupaj povabil na zajtrk, kjer smo na toplem lahko izmenjali vtise o pravkar preživeti noči. Ta profesor nam je, predno smo odšli, vsem skupaj ponudil idejo snemanja filma o Adevem življenju. Ado je rekel, da ga to zanima, a to je bil šele začetek našega znanstva in druženja. Predstavili smo mu tudi idejo revije in ga povprašali, kaj si misli o njej. Njegovo mnenje je bilo, da bi ljudje to revijo z veseljem prodajali; tudi on sam.

Počasi smo se razkropili, nekaj študentk, Ado in avtorica tega prispevka pa smo skupaj odšli proti centru mesta, proti Stigmi. Na poti smo srečali terensko delavko projekta Stigma, Majo, in nekaj uporabnikov. Povedali smo jim o svojih nočnih dogodivščinah. Eden od uporabnikov je Adu stisnil v roke nekaj denarja, češ v imenu vseh klošarjev; za zahvalo, ker nam je ravno on pomagal. Potem smo se za tisti dan počasi razšli, a želeli smo ohraniti stike, saj je bil vsak stik s posameznikom "s ceste" za nas izredno dragocen. Ada smo ob neki priložnosti povabili k nam na fakulteto, da bi se udeležil nekega prednovoletnega kulturnega dogodka, ki so ga študentje prirejali. Rekel je, da bo prišel, a ga ni bilo.

Stike z Adom smo nekaj časa iskali, zanj smo se zanimali tudi preko Stigme, a je bilo zaradi narave njegovega življenja na ulici in neprestanega dela (pehanja za denarjem), ki mu ga je nalagala tedanja odvisnost od droge, težko ponovno vzpostaviti oz. ohraniti že navezane stike z njim.

Avtorica tega prispevka sem kot terenska delavka v tem obdobju veliko časa preživela na ulici. Ada sem naslednjič nepričakovano srečala nekje povsem drugje, in sicer čez dober mesec dni na boljšem trgu, kjer me je nagovoril in sva skupaj spila kavo. Pogovarjala sva se o njegovem življenju v vmesnem času in izmenjala telefonski številki (takrat je izjemoma imel telefon, kar pa ni trajalo dolgo). Po ponovnem daljšem premoru sem ga naslednjič sredi aprila 2005 srečala v centru mesta in ga povabila na ogled filma, na katerega sem bila namenjena. Po filmu sem ga povabila še na delavnico cirkuške pedagogike, kamor se mi je prav tako pridružil. Po delavnici, v katero se je aktivno in z zanimanjem vključil, sva se iz Bežigrada sprehodila peš proti centru, po poti pa sva se pogovarjala o tem, kaj vse sva v času, odkar se nismo videli, doživela in predvsem o njegovih aktualnih problemih. Odzvala sem se na njegov interes, da bi sodeloval pri nastajanju revije, in ga povabila, naj se v ponedeljek (pet dni kasneje) pridruži sestanku, ki ga imamo s študentkami in študentom v zvezi z revijo. Kot "terenski ekspert" mi je predstavljal dobrodošlo zvezo in potencialno pomoč pri razvijanju tedaj še ne tako zelo razvite mreže sodelavcev iz vrst brezdomcev. Zmenila sva se, da se dobiva na Bavarskem dvoru ob določeni uri. Naslednji dan je Ado srečal Uršo (študentko in terensko delavko) in ji potrdil, da v ponedeljek pride. V ponedeljek ga ni bilo ob dogovorjenem času na dogovorjeno mesto.

Čez nekaj časa sva se ponovno srečala na čistilni akciji uporabljenih igel, ki jo je organizirala Stigma (22. april 2005). Po akciji sva se pogovarjala o tem, kaj se mu v zadnjem času v življenju dogaja, potem pa smo skupaj odšli na piknik, ki so ga organizirali uporabniki projekta Stigma. Na pikniku sva načela tudi pogovor o reviji. Ado je prebral in komentiral tekste, ki sem jih imela že izbrane in sem jih vselej nosila s seboj na teren. Dogovorila sva se, da posnameva na diktafon njegovo življenjsko zgodbo in izbereva kak izsek iz te pripovedi za revijo.

Čez nekaj dni sva bila zmenjena pred Stigmo. Tedaj je z njim prišlo še njegovo tedanje dekle Lina (ime je izmišljeno), ki se mu je pravkar pridružila v Ljubljani. Tudi ona je bila navdušena nad sodelovanjem pri reviji (o njej jo je informiral Ado) in je nekaj svojih izdelkov že prinesla na to prvo srečanje. Skupaj s terensko delavko Majo in še z enim uporabnikom Stigme, smo se Ado, Lina in jaz še isti dan odpravili na delo – fotografirat ulično življenje z namenom

zbrati fotografije za revijo, ki nam jih je takrat še primanjkovalo. Začel se je poldnevni izlet po mestu, po bazah in drugih brezdomskih postojankah ter dokumentiranje vsega tega, ob tem pa medsebojno spoznavanje.

Ado in Lina sta tedaj živela v za nekaj mesecev (mislim, da za tri) najeti sobici na robu Ljubljane in imela načrt odvajanja od heroina. Tudi najeta sobica je bila del načrta odvajanja (da bi manj časa preživela v samem centru), privoščila pa sta si jo lahko le tako, da sta združila svoji socialni podpori.

Že naslednji dan smo se dobil popoldne in šli zvečer skupaj na cirkuško delavnico, ki jo je Ado že poznal, Lina pa še ne, in jo je stvar zanimala. Tam je Ado srečal Bojana, ki je bil snovalec ideje o filmu. Idejo sta obnovila. Naslednji dan smo se Lina, Ado in jaz spet dobili ter snemali pogovore o njunih življenjih. Sedeli smo ob Ljubljani, pili sok in se v dvojicah pogovarjali, tretji pa je med tem pregledoval že zbrana gradiva za revijo, med katerimi so že bile tudi slike, ki smo jih skupaj posneli. Iz pogovorov smo kasneje izvzeli in oblikovali gradiva za v revijo.

Ado in Lina sta se tedaj želela angažirati v iskanju drugih mladih (svojih vrstnikov), ki bi želeli prav tako povedati svoje zgodbe življenja na ulici. Nekaj tega se je uresničilo.

Čez krajši čas sta se razšla in Lina se je začasno vrnila k svoji družini, ki živi v manjšem kraju na Dolenjskem, kamor sem jo osebno peljala in jo tam nekajkrat obiskala. Čez čas je Lina spet odšla od družine, jaz pa sem z njo začasno izgubila stike. Ado je nadaljeval življenje v za še tisti mesec najeti sobici, ki jo je zaradi sporov z lastnikom še predčasno zapustil in začel ponovno živeti na ulici. Z Adom sva se v tem obdobju večkrat dobila (ponavadi sva se srečala, zgodilo pa se je tudi že, da me je poklical po izposojenem telefonu). Ena od dejavnosti, ki sva se je lotila, je bilo urejanje njegovih dokumentov. Začel je namreč izražati pripravljenost, da bi se rad vključil v program odvajanja od drog. Vozila sva se tudi v Logatec (ime kraja je spremenjeno), kjer sva urejala socialno podporo in druge podobne stvari. Ado je v tem času bival v zavetišču.

Potem, ko se nekaj časa nisva slišala, je po dolgem času poklical, tokrat v težavah. Pravkar je bil izpuščen iz pripora, saj so ju s kolegom policaji ujeli pri kraji avtoradia. Ker mu je grozil zapor, in morda še iz drugih razlogov, se je odločil, da gre domov, k staršem

(ki živijo v okolici Logatca), pri čemer sem ga vzpodbudila in ga tja še isti dan odpeljala. Življenje pri starših je bilo povezano z zahtevo po abstinenci, za katero se je odločil. Še isti dan je začel razmišljati o prihodnosti, začel omenjati srednjo šolo, na katero bi se želel jeseni vpisati. S tem dnem se je začela vzpostavljati moja intenzivnejša povezava s celotno njegovo družino. V tem času so hkrati potekale zadnje faze pred izidom revije. Ado je živel v neke vrste hišnem priporu, kjer je uspešno prestal abstinenco krizo. Začasna prekinitev stikov z zunanjim svetom mu je ustrezala, zaradi tega se tudi začetka prodaje revije ni udeležil, je pa ves čas ostal podporni član celotnega projekta, in ko je bilo za drugi ponatis treba revijo opremiti z nalepkami, smo to naredili on, njegova sestra in jaz – pri njih doma.

Slab mesec po svoji vrnitvi domov je že počasi začel hoditi naokoli in povabljen je bil na cirkuški piknik ob koncu študijskega leta. Ob tej priložnosti, ko je bil po daljšem času za krajši čas sam v centru Ljubljane (medtem ko ga je mama izpustila iz avta in ko je bil zmenjen z avtorico tega prispevka), si je šel nabaviti dozo heroina in torej naredil recidiv. Ker so starši to naslednje jutro opazili, so ga poslali od doma. Po dolgem pogajanju (pri katerem sem bila avtorica tega prispevka prisotna) so mu dovolili ostati oz. mu dali še eno priložnost.

Od tedaj je vse te mesece doma in ne jemlje heroina, se ne drogira, abstiniira. Kmalu si je uredil obiske pri psihiatru, ki ga redno obiskuje. Občasno hodi na sodišče, saj ga bremenijo mnogi "pretekli grehi". Zaradi olajševalnih okoliščin, ki jih predstavlja sedaj urejeno življenje, je dosedanja sojenja prešel srečno. Začel je opravljati fizično delo in se preko Zavoda za zaposlovanje vpisal v šolo, ki se mu pravkar začena. Imamo redne stike in se veliko pogovarjamo o vseh preteklih dogodkih.

* * * * *

To je le ena od osebnih zgodb, ki so se razvijale vzporedno s projektom revije *Kralji ulice* in ki z izdajo poskusne številke tako ali drugače zanimivo časovno sovpadajo. Navedla sva jo za ilustracijo tega, kakšne možnosti so se nam, terenskim delavcem in raziskovalcem preko projekta odpirale in kako so se za kuliso skupnega dela za revijo razvijali odnosi in povezave, ki jih dejstva lahko opišejo bolj suhoparno, za dejstvi pa se skriva mnogo pomembnih strokovnih in človeških izkušenj.

5 Razprava

V prvem letu izvajanja akcijsko raziskovalnega projekta smo razvijali inovativni model dela z brezdomci oz. bolje rečeno model projektnega sodelovanja brezdomcev in strokovnih/prostovoljnih sodelavcev v razvijanju socialno relevantnega in tudi tržno zanimivega izdelka – brezdomskega oz. cestnega časopisa/revije. Skozi proces raziskovanja smo preizkušali/preverjali tri predpostavke, in sicer o možnostih aktivnega sodelovanja brezdomcev, o uspešnem sodelovanju s strokovnimi organizacijami na področju brezdomstva ter o pozitivnem odzivanju javnosti – bodisi predstavljene z mediji in oblikovalci javnosti bodisi neposredno z mimoidočimi posamezniki na cesti.

Proces raziskovanja je tekel v okviru treh faz oz. ciklusov: vstopa na teren, plodnega sodelovanja z vsemi udeleženiimi ter institucionalizacije projekta izdajanja cestnega časopisa/revije. Te tri faze niso bile tako načrtovane niti ni mogoče govoriti o tem, da bi bile formalno (raz)ločene. Razdelitev procesa na tri faze je v bistvu pedagoške narave oz. pomeni rezultat “vnazajšnje” pojasnitve procesa. Faza institucionalizacije projekta se je začela z uspešno izdajo, promocijo in prodajo prve številke revije, nadaljevala pa se bo lahko s formalno ustanovitvijo pravne osebe, ki bo prevzela nadaljnje izdajanje revije, z ustalitvijo koncepta revije, z oblikovanjem vzorcev socialnopedagoškega dela, povezanega z izdajanjem revije, ter predvsem z oblikovanjem stabilne materialne osnove revije. Ta proces (ki ga lahko vidimo tudi kot naslednjo fazo akcijskega raziskovanja) se je že začel.

Odgovori na tri osnovna zastavljena raziskovalna vprašanja (o sodelovanju z brezdomci, organizacijami in javnostjo) so presenetljivo pozitivni. Med brezdomci smo naleteli na presenetljivo visoko stopnjo sodelovanja, odziv javnosti (in medijev) je bil kar najbolj pozitiven (kot je rekel eden od opazovalcev: »Ljubljana je čakala na to revijo!«), strokovne organizacije pa so nam nudile vso potrebno podporo, čeprav je njihov vložek časa in energije v resnici pomenil prostovoljno delo.

Tako zelo prevladujoče pozitivni vtisi pa so v določeni meri verjetno tudi posledica tega, da je bil projekt tako inovativen in (na neki ravni) socialno sprejemljiv oz. dobrodošel, ter posledica

razmeroma velike stopnje (čeprav v resnici nepričakovane) medijske podpore. Vprašanje je, kako se bo projekt nadaljeval brez tolikšne medijske podpore in brez "avre" novosti.

V tej fazi projekta se nam zastavljajo naslednje dileme / vprašanja:

- Organizacija izdajanja take revije zahteva določeno kritično maso ustvarjalcev revije in tudi njenih kupcev. Območje Ljubljane je morda premajhno, da bi lahko revija preživela samo z delovanjem v tem prostoru. Verjetno bi morala postati vseslovenska revija. Vstop na slovensko tržišče bi zahteval nove in drugačne strategije ustvarjanja in distribucije revije. Vprašanje je, kakšne nove probleme predvsem organizacijske in kulturne narave bi ta širitev prinesla.
- 62 različnih prodajalcev, ki so prvo številko revije prodajali, je na prvi pogled veliko, vendar pa predstavljajo le manjšino vseh brezdomcev v Ljubljani. Že med prodajanjem prve številke revije smo opazili med brezdomci zelo velike razlike v njihovih socialnih spretnostih, socialnih mrežah in drugih sposobnostih, ki so ključno vplivale na uspešnost prodaje. Deloma lahko rečemo, oz. vsaj postavimo predpostavko, da so se v proces prodaje lahko vključili bolj sposobni in morda manj deprivirani brezdomci. To je sicer pojav, ki ga redno opažajo v podobnih projektih in dejavnostih, vendar pa je nekako v nasprotju s temeljnim ciljem, doseči najbolj prikrajšane ali izključene skupine ljudi. Ta vidik bi bilo treba v nadaljevanju projekta skrbno opazovati in preverjati. Dolgoročen prednostni cilj projekta bi moral biti k sodelovanju pri reviji privabiti čim več brezdomcev; tako piscev oz. druge vrste ustvarjalcev kot tudi prodajalcev, in z njimi vzpostaviti odnose, preko katerih se odpirajo možnosti za spoznavanje, medsebojno vplivanje in spreminjanje, ne pa npr. prodati čim več revij.
- Uspešnost prvega leta projekta je tudi plod posebno ugodnih kadrovskih in organizacijskih značilnosti, ki morda niso zlahka ponovljive. Izvajanje projekta je zahtevalo veliko znanj in spretnosti terenskega dela (z veliko stopnjo fleksibilnosti), poleg tega še organizacijsko-tehnične kompetence in ekonomsko-marketingške spretnosti. Z drugimi besedami povedano je bilo za uspešno izvajanje projekta treba znati delati z brezdomci v

terenskem kontekstu, se uspešno povezovati z organizacijami ter biti usposobljen za tehnične in ekonomske vidike izdajanja revije. Vprašanje je, ali lahko tak sklop kompetenc in energij preživi potrebno institucionalizacijo dejavnosti.

- Do mnogih ovir in težav v tem prvem obdobju medenih mesecev sploh še nismo prišli, vendar pa so se nekatere težave že začele nakazovati. Gre npr. za iz drugih držav poznane pojave konfliktov med brezdomci/prodajalci, za politično ideološke razlike in podobno. Vse te probleme in možnosti njihovega razreševanja bomo lahko spoznali le preko nadaljevanja akcijsko raziskovalnega procesa.

Kljub temu da je temeljni cilj tega in podobnih projektov spodbujanje sprememb v smeri kakovostnega vključevanja brezdomcev v širšo družbo, pa ostaja pomembno vodilo: preden želimo karkoli spreminjati, je pomembno sprejeti. Iniciativa za spremembo, ki šteje in ima moč, je vselej iniciativa posameznika samega, ki naj bi spreminjal svojo življenjsko situacijo. Ta je v spremembi glavni akter. Strokovnjaki oz. terenski delavci smo lahko katalizatorji zaželenih sprememb, spodbujevalci, tisti, ki poskušamo razumeti in pri zastavljeni poti pozitivne spremembe posameznikovega življenjskega položaja po svojih močeh sodelujemo. In se ob tem nenehno učimo.

6 Literatura

Avramov, D. (1998). *Youth homelessness in the European Union*. FEANTSA transnational report 1997. Brussels: FEANTSA.

Bell, D. N., Martinez, J., Botwinick, G., Shaw, K., Walker, L. E., Doods, S., Sell, R. L., Johnson, R. L., Friedman, L. B., Sotheran, J. L., in Siciliano, C. (2003). Case finding for HIV-positive youth: a special type of hidden population. *Journal of Adolescent Health*, 33/2, s. 10-22.

Boškić, R. in Zajc, M. (1997). Brezdomstvo. *Teorija in praksa*. 34/2, str. 241-252.

Dekleva, B. (2005a). Resnična življenja, resnične zgodbe, resnična bodočnost. *Kralji ulice, let 1/junij 2005*, s. 7.

Dekleva, B. (2005a). Velika zadeva. *Kralji ulice, let 1/junij 2005*, s. 6.

Gwadz, M. V., Clatts, M. C., Leonard, N. R. in Goldsamt, L. D. (2004). Attachment style, childhood adversity, and behavioral risk among young men who have sex with men. *Journal of Adolescent Health*, 34/5, s. 402-413.

Jones, G. (2003). Youth homelessness and the 'underclass'. V R. MacDonald, (ur.), *Youth, the 'Underclass', and the Social Exclusion*. London, New York: Routledge, s. 96-113.

Members details. (b.d.). Pridobljeno s svetovnega spleta 13. 9. 2005: http://www.street-papers.com/members_details.cfm.

Mewbur, L. in Harris, T. (b.d.). *Street papers: A guide to get started*. International network of street papers & North American street papers association. Pridobljeno s svetovnega spleta 13. 9. 2005: http://www.nasna.org/Street_Paper_Guide.pdf.

Mounier, C. in Andujo, E. (2004). Defensive functioning of homeless youth in relation to experiences of child maltreatment and cumulative victimization. *Child Abuse & Neglect*, 27/10, 2003, s. 1187-1204.

Real lives, Real Stories, Real Futures. (2001). London: The Big Issue. Pridobljeno s svetovnega spleta 13. 9. 2005: <http://www.bigissue.com/v21execsummary.doc>.

Roberts, K. (2003). Is there an emerging British 'underclass'? The evidence from the research. V R. MacDonald (ur.), *Youth, the 'Underclass', and the Social Exclusion*. London, New York: Routledge.

The Big Issue. (b.d.) London: The Big Issue. Pridobljeno s svetovnega spleta 13. 9. 2005: <http://www.bigissue.com/cover.html>

Tyler, K. A., Cauce, A. M. in Whitbeck, L. (2004). Family risk factors and prevalence of dissociative symptoms among homeless and runaway youth. *Child Abuse & Neglect*, 28/3, s. 355-366.

Whitbeck, L. B., Johnson, D. K., Hoyt D. R. in Cauce, A. M. (2004). Mental disorder and comorbidity among runaway and homeless adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 35/2, s. 132-140.

Izvirni znanstveni članek, prejet julija 2005.